

Bir Yaratıcı Küme Örneği: Galata*

*

Galata: An Example of a Creative Cluster

Arbil Ötkünç - Burcu Selcen Coşkun

Özet

Sanatçılar, yaratma sürecinde, sanat üretmek ve sergilemek için gereken kent mekânının doğuşuna ve biçimlenmesine önayak olurlar. Mekânı şekillendiren aktörler olarak gereksinimleri doğrultusunda birlikte hareket ederler. Böylece, bir sanat semtinde ilişkilerin 'yerleştiği' bir çevre oluşur; bir defaya özgü, kentsel ve mekânsal bir dönüşüm gerçekleşir. Bu dönüşüm, "yaratıcı küme" kavramı üzerinden okunabilir. Yaratıcı kümelerin temel özelliği kültürel ve sanatsal eylemleri tasarımından üretimine, sergilenmesinden tüketimine kadar barındırmalarıdır. Bu nedenle, mekânsal olarak farklı biçimler alırlar. Tek yapı, yapılar topluluğu, bir mahalle bütünü ya da üretim/dağıtım yerleri ağı şeklinde oluşabilirler. Kümelerin büyük bir bölümü, planlamacıların bilgisi dışında kendiliğinden ortaya çıkarlar. Çoğunlukla ilk işlevini kaybetmiş, 'yenilenmeyi' bekleyen bölgelerde oluşurlar. Tarihsel süreklilik arz eden Galata semtinde kümelerin oluştuğu alan 'herhangi bir yer' değildir. Yüzyıllar boyu, ticari, barınma, vb. işlevlere ev sahipliği yapmış çok katmanlı bir çevredir. Bu çalışmada, buradaki yaratıcı kümelerin, neoliberal küreselleşme politikalarının tetiklediği kentsel ve mekânsal dönüşüme olumlu ve olumsuz etkileri irdelenmeye çalışılacaktır.

Anahtar kelimeler: Yaratıcı küme, kültürel küme, soylulaştırma, turizm, Galata

Abstract

Throughout the period of creation, artists have been the initiator of the rise and the formation of the urban space where the work of art is produced and exhibited. As actors that shape the space, they move together in search of their needs. Thus, an environment in an art district comes out where the relationships 'settle' and so takes place a one-time urban and spatial transformation. It is easy to perceive this transformation through the perspective of the "creative cluster" concept. The basic characteristic of creative clusters is that they nestle all stages of artistic and cultural activities from design, production, and exhibition to consumption. Therefore, their forms vary spatially. They can be composed in a single building, in a complex of buildings, in a segment of a district or a net of places of production/distribution. Most of the clusters come out spontaneously without the awareness of the planners and principally in places waiting to be 'regenerated' that have lost their original functions. It is not 'any place' where the clusters have come out in Galata district which has an obvious historical continuity. It is a multi-layered surrounding which has hosted commercial, residential, etc. functions for years. In this study, we will try to evaluate the positive and negative effects of creative clusters on the urban and spatial transformation, triggered by the neo-liberal globalization policies.

Keywords: Creative cluster, cultural cluster, gentrification, tourism, Galata

* Bu makale, 8-10 Eylül 2011 tarihlerinde Kültür Araştırmaları Derneği ve Kadir Has Üniversitesi ortaklığında Kadir Has Üniversitesi'nde düzenlenen 'Mekân ve Kültür, 6. Uluslararası Kültür Araştırmaları Sempozyumu'nda sunulan ve yayınlanmayan bildiriden geliştirilmiştir.

Giriş

Sanatçılar, yaratma sürecinde, bilinçli veya bilinçsiz olarak, sanat üretmek ve sergilemek için gereken kent mekânının doğuşuna ve biçimlenmesine önyak olurlar. Bunu yaparken de, yapılı çevre ile etkileşime geçen bir bilgi ve kültür birikimini kullanırlar. Dönüştürme sürecine birinci derecede müdahil olan kişiler olarak, seçimler yapar; iletişim, etkileşim, dayanışma, güvenlik gereksinimleri doğrultusunda birlikte hareket ederler. Böylece, bir sanat semtinde ilişkilerin “yerleştiği” bir çevre oluşur; bir defaya özgü, kentsel, mekânsal ve sosyoekonomik bir dönüşüm gerçekleşir. Bu dönüşümün giderek önem kazanan “kültürel küme” [*cultural cluster*] ya da “yaratıcı küme” [*creative cluster*] kavramları üzerinden okunması, mimarlık, şehircilik, sanat, ekonomi, sosyoloji, vb. disiplinlerarası bir değerlendirmeyi mümkün kılar. Bu nedenle, kümelelerin mekânsal karşılığını incelerken ortaya çıkışlarındaki kentsel, ekonomik ve sosyokültürel koşulları ortaya koymak önemlidir.

Dünyada son yıllarda giderek yaygınlaşan “yaratıcı kent” [*creative city*] ve “yaratıcı endüstri” [*creative industry*] kavramları (Ambrosino, 2008; Florida, 2004, 2005; Enlil ve Evren, 2011) kültürel kümelenmelerin önemli rol oynadığı yeni oluşumların habercisidir. Günümüzde bu dönüşümün yansımalarına İstanbul’da da rastlanmaktadır. Yaratıcı sınıfları çeken, besleyen ve barındıran bu alanlar, onların sosyal paylaşımına kentsel ve mimari ölçekte katkıda bulunmaktadır. Bu anlamda, Galata semtinin günümüzde yeri, tarihi dokusu ile İstanbul’daki yaratıcı sınıfın kültürel kümelenmesine ev sahipliği yapan önemli bir merkez olduğu söylenebilir. Şüphesiz, kültürel küme; ekonomik-toplumsal ve kentsel dönüşüm süreçleriyle ilişkilendirilebilecek yeni bir kavramdır ve Galata’daki mekânsal dönüşümün analiz edilebilmesi için taze bir bakış açısı sunmaktadır.

Kent mekânının küreselleşen dünyada dönüşümü sürecinde yaratıcı küme kavramının kullanımı da artmıştır. Makalede, söz konusu artışı açıklayabilmek için öncelikle kentsel dönüşüm ile neoliberalizm bağlantısı kurulmaya çalışılacak; yaratıcı küme başlığı altında “yaratıcı sektör”, “kümelenme” ve bunlarla ilişkili diğer kavramlar tanımlanacaktır. Öncelikle, kümelerin fiziksel çevre üzerindeki etkileri ve kentle kurdukları organik ilişkiler incelenecek; daha sonra, yaratıcı küme konusundaki

kuramsal araştırmalar, kavramı popülerleştiren Florida üzerinden karşı görüşlerle birlikte tartışılacaktır. Makalenin örnekleme bölümünde ise teorik arka plana bağlı kalınarak, küresel ekonominin gelişmesiyle İstanbul'un bir finans, ticaret ve turizm merkezine dönüşmesi; bu süreçte ortaya çıkan yeni orta sınıflara ait tüketim alışkanlıkları ve bunların Galata semtindeki dönüşüm üzerine etkileri aktarılmaya çalışılacaktır.

Küreselleşme Sürecinde Kentsel Mekânın Dönüşümü

Benzer iş yapan grupların kümelenmesi, aynı iş ve yaşam alanlarını paylaşması tarihsel açıdan yeni bir olgu değilken neden günümüzde yaratıcı sınıflar ve yaratıcı kümeler bu derece ön planda yer almaya ve yüceltilmeye başlanmıştır? Bu sorunun yanıtı küreselleşme sürecinde yaşanan kentsel dönüşümlerde aranabilir.

Harvey'e (1989) göre, küreselleşme sürecinde büyük kentlerde kullanım değeri yaratan mekânlar, değişim değeri yaratan mekânlara dönüşmektedir. Günümüzde kentler birbiriyle rekabet içinde mevcut küresel sermayeyi kendilerine çekmek için gerekli teşvikleri ve fiziksel altyapıyı yaratmaya odaklanan aktörler haline gelmişlerdir.

1960 ve 1970'li yıllarda Avrupa'da kent sakinleri, kentsel mekândaki mücadelelerin yanı sıra sosyal devletin geliştirdiği politikalar sonucu, barınma, sosyalleşme, eğitim ve sağlık alanlarında çeşitli haklar kazanmışlardır. Bu dönemi takiben, 1980'lerden itibaren uygulamaya konan neoliberal politikalar sonucu, söz konusu haklar geri alınmış ve kent mekânının her alanı metalaştırılmaya çalışılmıştır. Elektrik, su gibi hizmetler özelleştirilmiş, kentsel dönüşüm projeleriyle gelişen inşaat sektörünün sermaye gruplarına teşvikler verilmiş; kentin bir çok bölgesi yeni rant alanlarına dönüşmüştür. Kentsel alanlar, neoliberal politikalar çerçevesinde piyasa değeriyle ölçülebilir, alınıp satılabilir mekânlar olarak yeniden kurgulanmıştır.

Türkiye'de ithal ikameci sanayileşme döneminde ulusal ölçekte yatırım ve üretim planları yapan, sanayileşmenin ihtiyacını karşılayacak işgücünün yeniden üretimini sağlayan sosyal devlet, dışa açılma stratejisi ve liberal ekonominin gereklerine uygun olarak kent mekânındaki

sosyal sorumluluklarından çekilmiştir.¹ Ancak bu durum devletin düzenleyici rolünün tamamıyla sona erdiği anlamına gelmemektedir. Devlet, ithal ikamecilik sürecinde krize giren sermayeye yeni yatırım alanları açmak için gerekli ekonomik, altyapısal ve mekânsal düzenlemeleri üstlenmiştir.

Şengül (2009: 103) erken Cumhuriyet dönemini ulus devletin kentleştiği; ithal ikameci sanayileşme dönemini ise emeğin kentleştiği dönemler olarak sınıflandırmaktadır. Şengül'ün 'sermayenin kentleşmesi' olarak adlandırdığı, neoliberal politikaların uygulandığı dönemde ise, yerel devlet, kentlerdeki altyapı, turizm, emlak projelerini ve ihalelerini hem yerli hem yabancı sermaye açısından cazip hale getirmekle yükümlü hale gelmiştir. Örneğin, Türkiye'de 1980'lerde turizm ve emlak alanında başlatılan projeler, 1990'lardan itibaren kültürel alana da kaymıştır (Öktem, 2006). Girişimci bazı yerel yönetimler, yönettikleri kentlerde hizmetlerini özelleştirme, finans kaynağı yaratmak için borç alma ve sermayeyle ortak kamu-özel sektör ortaklığı içerisinde projeler geliştirmeye başlamışlardır.

Ulus devletin ekonomide belirleyici olma rolünden küresel ve yerel sermaye arasındaki ilişkiyi sağlamlaştıran bir arabulucu haline gelmesi sonucu, kentsel mekânlar, ulusal ekonomiyi besleyen işgücünün yeniden üretildiği alanlar olmaktan çıkarak küresel ekonominin üretim ve tüketim alanlarına dönüşmüşlerdir (Smith, 2011). Küresel kentler bir yandan küresel üretim, tüketim ve finans akışlarını kontrol eden, diğer yandan da bunların gerçekleştiği alanlar olarak sınıflandırılmaktadır. Örneğin, İstanbul'un ekonomik gelişimi küresel bir kent olarak kendine çektiği sermayenin boyutuyla ölçülmektedir (Keyder, 2004). Organize sanayi bölgeleri, finans merkezleri, büyük ölçekli/zincir oteller ve kültür-kongre merkezleri küresel sermaye ile eklemelenmenin mekânsal araçları olarak sunulmaktadır.

Bu çalışma kapsamında tanımlanan yaratıcı sınıf ve kümelerin ortaya çıkması ve yüceltilmesi tek başına böylesi bir sürece indirgenemese de, bu sürecin parçası olarak görülebilir. Yaratıcı kümelerin, kültürel ürünleri metalaştıran, kültür üreticilerini girişimci hale getirmeye iten

¹ Ekonomideki ve devletin rolündeki değişimlerin ayrıntılı analizi için bkz. Öniş (1998).

neoliberal bir çerçeve açısından küresel kentin mantığına oturan bir yanı vardır.²

Yaratıcı Küme

Bu çalışmada kullanılan anlamıyla “kümelenme”, benzer işlere sahip olup birbirleriyle ilişkide olan, hatta iç içe geçmiş iş yerlerinin coğrafi olarak bir bölgede toplanma eğilimidir. Örneğin, endüstriyel kümeler, ekonomik ilişkilere göre tanımlanır ve endüstriyel faaliyetlerin yoğunlaştığı bir bölgede mevcut olana göre daha etkin bir yönetimi ve verimli bir düzenlemeyi kurup güçlendirirler. Coğrafi konumlarına, yerlerine, mevcut altyapıya uyarak ve yapıları kullanarak ortaya çıkabilecek teşvikleri uzun vadede kabul edebilirler. Bunun nedeni, benzer işler yürüten işletmelerin birbirlerine yakın konumlanmalarıyla yeni bilgi ve becerileri daha kolay paylaşılabilmesi ve nakliye gibi harcamaların azalmasıdır. Kıyak İngin (2011: 32), kümelenme olarak isimlendirebileceğimiz (Şişhane, Kapalıçarşı gibi) küçük üretim bölgelerini tanımlarken, seri imalatın aksine, bir ürünün bölge içinde birçok atölyeye uğrayarak ve oluştuğu kendine has üretim rotası üzerinden şekillendiğini belirtir. Bu ortak üretim modeli ve ağ yapısı, ekonomik olduğu kadar sosyal ve kültürel ilişkileri de beraberinde getirir. Seri üretimden farklı olarak sadece üretim ve tasarımı ilişkili değil, aynı zamanda turizm, güncel sanat, eğitim gibi farklı dinamiklerle de ilişki kurmaya açık bir yapıda olur.

Küme teorisi pek çok farklı disiplinin (ekonomi, sosyoloji, vb.) konusu olmakta ve çoğunlukla ekonomik sektörlerle ilişkilendirilmektedir. Örneğin, dünyada ileri teknoloji [*hi-tech*] sektörüne ait (Seattle-Silikon Vadisi, Grenoble-nanoteknoloji sektörü, vb.) pek çok küme bulunur. Ancak, teknoloji, bilgi ve insan sermayesi gibi kaynaklar stok değil, *akımdırlar*. Temelde arazi, hammadde gibi geleneksel üretim etmenlerinden ayrılırlar. İnsanlar bir yere sonsuza kadar bağlı kalmaz, yer değiş-

² Kuşkusuz yaratıcı kümelerin kendilerine özgü mantıkları, küresel kentlerin dayattığı başka dinamiklerle birbir örtüşmeyebilir. Bu çalışmada yaratıcı bir küme olarak ele aldığımız Galata bölgesinin büyük bir turizm alanına dönüştürmeye çalışan Galataport projesiyle örtüşebilme ya da çelişebilme ihtimali olması gibi. (2006 yılında iptal edilen Galataport projesi yakın zamanda yeniden ihale için gündeme geldi. Ayrıntılar için bkz. <http://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/21019525.asp>)

tirirler. Dolayısıyla, insanların dolaşırlarken beraberlerinde getirdikleri teknoloji ve yetenek gibi olgular da onlarla birlikte hareket eder, adeta akarlar (Florida, 2005: 7; 2011: 80-81).

Yeni bir küme, belli bir yerde ticari işbirliği, eğitim ve öğretim, yenilik ve teknoloji, kültür üretimi gibi ortak amaçlar doğrultusunda oluşur. Bir kümenin oluşumu ve daha sonra etkisinin arttırılması için gereken özellikler altyapı, yakınlık, işbirliği, esneklik, verim ve rekabetçilik başlıkları altında özetlenebilir. Bu özelliklere sahip kümelenme, sadece şirketlerin ya da endüstrilerin bir arada bulunması demek değildir. Bunlardan daha da önemlisi, insan yaratıcılığının ve yeteneğinin uygun bir yerde kümelenmesidir. Nitekim Jacobs (2011), zeki ve yetenekli insanların birbirlerine yakın mesafede konumlanmaları durumunda elde edilen güçlü ekonomik kazanımları, büyük kentleri ve kentsel alanları canlandıran başlıca güç olarak tanımlar.

Bireysel yaratıcılığa, birikime, beceriye ve yeteneğe dayalı ekonomik faaliyetler, yaratıcı sektörleri oluştururlar. Dolayısıyla, söz konusu sektörler fikri mülkiyet hakkı doğuran ve bu haklara temellenen bir zenginlik ve istihdam yaratma potansiyeline sahiptirler. Yaratıcılığa dayalı sektörler, ekonomik değeri ağırlıklı olarak kültürel değerlerine göre oluşan ürünlerin üretilmesi, dağıtılması ve tüketilmesi ile ilgilenen faaliyetleri kapsarlar (Aksoy ve Enlil, 2011: 17). Yaratıcı sektörler, görsel sanatlar, gösteri sanatları, müzik, edebiyat gibi geleneksel kültür ürünlerinin yanı sıra, bilgi teknolojilerine dayalı multimedya, yazılım, bilgisayar oyunları gibi çağdaş 'içerik' üretimini kapsar. Ayrıca tasarım ve mimarlık gibi yetenek ve beceri talep eden etkinliklerle tüm ürünlerin çoğaltılması, yayınlanması, dağıtılması, sergilenmesi, (reklamcılık sektörü aracılığıyla) pazarlanmasını ve üretilen ürünlerin tüketimini ve ticaretini içerir (Enlil ve Evren, 2011: 22).

Aksoy ve Enlil'in (2011: 17) belirttiği üzere, yaratıcı kent söylemi, yaklaşık son on yıldır kültür, yaratıcılık ve mekân konuları arasındaki ilişkiyi sorgulayan pek çok araştırmacı için bir üst çerçeve haline gelmiştir. Yaratıcılığı yerel ekonomik gelişme ve büyümenin bir aracı olarak gören bu çerçeveye göre yaratıcı kent, yaratıcı sektörlerin, yeteneklerin ve ekonomik buluşların mekânı olarak algılanmaktadır. Bu süreçte, yaratıcılık kavramı popülerleşmiştir. Zira dünyada kabul edilirliliği artmış ve ekonomik, sosyal ve kültürel yapısı farklılaşmıştır. Bilgi teknolojileri bu de-

ğişimi tetikleyici rol üstlenmişlerdir. Günümüzde ise teknolojik yenileme, yaratıcılık, çeşitlilik ve ekonomik büyüme birbirlerini eşzamanlı olarak etkilemektedir. Geniş'e (2011: 53) göre, ekonomik gelişme süreç ve stratejileri, kültür politikalarıyla gittikçe daha fazla birbirine eklenmekte; kent politikaları ise, bu eklenmenin giderek derinleşmesine neden olmaktadır. Girişimci kent yönetimi olarak da isimlendiren bu politikalar, kenti yeni sermaye fraksiyonlarına, üst gelir gruplarına ve seçkin turistlere pazarlanması gereken bir meta olarak sunmaktadırlar. Bu eleştirel değerlendirmeye göre, kentler sermaye için çekici hale gelmekte; kentsel mekânlar sunulan metalar olarak ön plana çıkmaktadırlar.

Yaratıcı Küme Kuramları ve Araştırmaları

Son yıllarda, yaratıcı kent söylemi, başta kültür araştırmaları olmak üzere, ekonomi, sosyoloji, planlama, coğrafya, antropoloji ve hatta psikoloji alanında giderek artan yoğunlukta ilgi görmektedir (ör. Power ve Scott, 2004; Cook ve Lazzeretti, 2008). Zira kümelerin buldukları bölgeye ekonomik ve sosyal açıdan olumlu etkileri, özellikle, turizm ve kültür (müzik, plastik sanatlar, moda, vb.) sektörlerinde gözlenmektedir. Ancak, yaratıcı kümelerin salt ticari kümelere göre olumlu yönü kenti araç ya da meta olarak görmemeleridir. Temelde o yeri, antropolojik anlamda "yer" haline getiren ilişkiler üzerine kuruludurlar.

Kent, Ledrut'a göre, diğerleri tarafından satın alınması ve hatta kullanılması amacıyla bir grup tarafından üretilmiş bir obje değil, orada mevcut olan farklı alışkanlıkların etkileşimi ve bütünleşmesi sonucu şekillenen bir çevredir (Çetinkaya, 2011). Kültürel kümelerin temel özelliği, Ledrut'un kent tanımında değindiği farklı uygulamaları, kültürel ve sanatsal eylemleri tasarımından üretimine, sergilenmesinden tüketimine kadar barındırmalarıdır. Bu nedenle, mekânsal olarak farklı biçimler alırlar. Tek yapı, yapılar topluluğu, bir mahalle bütünü ya da üretim/dağıtım yerleri ağı şeklinde oluşabilirler. Bir ortam, bir bina, bir sokak, bir alan, bir şehir veya bir bölge olabilirler. Kümelerin büyük bir bölümü, yerel veya merkezi otoritenin bilgisi dışında kendiliğinden or-

taya çıkarlar. Çoğunlukla ilk işlevini kaybetmiş, “yenilenmeyi”³ bekleyen bölgelerde oluşurlar. Bu nedenle kültürel küme kavramı, çoğunlukla terk edilmiş endüstriyel bölgelerin sanatçılar tarafından dönüştürülmesi sürecinde kullanılmıştır. Londra ve New York’un SoHo vb. bölgeleri bu sürece örnek olarak gösterilebilir (Ambrosino, 2008; Haughney, 2011). Söz konusu yerlerdeki “kentsel dönüşüm”, “sanatsal bir çevre oluşumu” ve “kültürel kümelerin inşası” birlikte değerlendirilmesi gereken, birbirine organik olarak bağlı üç olgudur.

Florida’ya (2011: 25) göre, yaratıcı insanların bir yerde toplanmalarının sebebi, birbirlerine yakın olmaktan hoşlanmaları ya da pek çok kolaylık sunan kozmopolit merkezleri tercih etmeleri değildir. Bu kişiler ve şirketler, bu tür bir yoğunluktan kaynaklanan güçlü üretkenlik avantajları, ölçek ekonomileri ve bilginin dağılımı nedeniyle kümelenirler. Kültürel kümeler, ağ şeklinde biçimlenirler. İşyerlerinin birbirlerine yakın biçimde konumlanmaları kümenin fiziksel biçimi olarak görülebilir. Bunların aralarındaki iletişim ve ekonomik ilişkiler kümenin sanal biçimidir. Geleneksel ya da yeni işyerleri, ticaretin artması, bilgi paylaşımı ve birlikte gelişim için işbirliği yaparlar. Bir bölgede yer alacak işlevler/eylemler söz konusu alanda hazır bulunan benzer endüstrilere yakın konumlanmaya çalışmaktadırlar.

Florida (2005; 2011), ülkeler arasındaki yaratıcı rekabetçiliği ekonomik büyümenin –kendi isimlendirmesine göre- 3 T’sine göre sınırlar: Teknoloji (*Technology*), yetenek (*Talent*) ve hoşgörü (*Tolerance*). Kenti elitleştirme fikrini barındırdığı için eleştirilen ‘Kültürel Yaratıcılık Endeksi’, Florida’nın fikirlerinin sloganlaşıp popülerleşmesini sağlamıştır. Florida (özellikle Amerikan kentlerini gözleyerek), ekonomik gelişmenin büyük ölçüde hoşgörü, çeşitlilik ve eğlence gibi yaşam tarzı etkenlerine ve kentsel altyapıya bağlı olduğu sonucuna varmıştır (Peck, 2008).

Florida’nın geliştirmiş olduğu “bohem endeksi”, “eşcinsel endeksi” gibi kavramların, metodolojik çerçevelerinin belirsizliği nedeniyle sıkça

³ Altay “kültürel dönüşüm” olarak adlandırdığı bu yenilenme sürecinde, “kültürel sektörün ve yaratıcı disiplinlerin araçsallaştığı durumlar” a dikkatimizi çekmektedir. Zira yenilenme ve kültürel dönüşüm her zaman bilinçli bir planın parçası olmayabilir. Özellikle Batı şehirlerinde zaten güvencesiz yaşayan bir topluluk olan sanatçıların kendi ekonomik sıkıntıları yüzünden şehirlerin görece tercih edilmeyen kısımlarına yerleşmeleri sonucu bu dönüşüme sebep oldukları görülmüştür (Altay, 2009: 182).

sorgulandığı görülür. Bu noktada, yaratıcı sınıf üzerinden yapılan bu kavramsallaştırmanın yaratıcı kent yazınında yoğun olarak eleştirildiğini de gözden kaçırmamak gerekir (Peck, 2005; 2008). Florida'nın kavramı sunarken elitist bir bakış açısıyla kentlerin tüm gelişim programlarının söz konusu üst orta ve üst sınıfı o yere çekmek üzerine odaklanması, başka bir deyişle, kentleri birer "burjuva oyun alanı" olarak görmesi eleştirilmektedir. Florida, yerel kültürel ve ekonomik gelişmeyi sadece tek bir değişkene (yaratıcı sınıf) indirger. Böylece kavram basit ve popüler bir hale gelirken, ekonomik gelişmenin motoru olan üretim süreçleri ve işçi sınıfı da görmezden gelinme tehlikesiyle baş başa kalır (Enlil ve Evren, 2011: 23). Yerel yönetimlerin yaratıcı kümelerle destek vermesi, herhangi bir altyapı yatırımı yapmaksızın medyayı en önemli araç olarak kullanarak reklâm yapabilmeleri nedeniyle görece olarak kolaydır. Uluslararası alanda görünürlüğü arttırmak için iyi bir araç da olsa, bir kenti ya da kentin bir parçasını bilinçli olarak bir marka haline getirmek, o yerin farklı etnik köken ve gelir grubuna ait çeşitli sakinlerine her zaman fayda sağlamayabilir. Küresel kentlerin kozmopolit yüzü, kentsel alanda bir dizi asimetrik ve eşitsiz güç ilişkisini de gizlemektedir. Kentsel mekân yaratıcı sınıfların kümelenmesine, bunun üzerinden bir dinamizm yaratılmasına katkı sunarken, yaratıcı sınıfların yararlandığı olanakların esirgendiği, metalaşma süreçleri sonucu olarak her tür eğitim, barınma ve kültür tüketimi haklarını kaybeden kesimler küresel kentin diğer yüzü olarak karşımıza çıkmaktadır.

Kültürel kümelerin sosyal nitelikleri farklı yönleriyle tartışılmaya devam etmektedir. Ticari kümeler model haline gelip benzerleri üretilebilirken tarihi bölgelerdeki kümelerin özelliği özgün, tek defaya özgü, bulunduğu yere ve zamana bağlı olmalarıdır. Bu kümeler, çevre ve arka planlarına bağlı olarak değişirler. Floransa'daki Fienze gibi bazı tarihi kültürel kümelerde, mevcut aktörler aynı yerde kuşaklar boyu toplanmış ve yerleşmişlerdir (Johnson, 2001).

İstanbul'da Yaratıcı Bir Küme: Galata

Genellikle terk edilmiş endüstriyel bölgeler için kullanılan kültürel küme kavramının mekânsal karşılığını değerlendirmede İstanbul'da Galata semti örneğinden yola çıkılabilir. Galata semti özelinde, kültürel ve sa-

natsal etkinliklerin kentsel ve mekânsal dönüşümdeki rolü önemlidir ve kültürel kümelerin Galata'daki mevcut dönüşüme etkileri irdelenmeye açıktır. Tarihsel süreklilik arz eden Galata semtinde kümelerin oluştuğu alan herhangi bir 'yer' değildir. Bu yer; yüzyıllar boyunca insan ilişkilerinin 'yerleştiği' bir mekândır.

Tarihi Yarımada'nın Haliç'e bakan karşı kıyısında konumlanan Galata, Beyoğlu'nun alt tarafında; Azapkapı ve Tophane semtleri ile Galata Kulesi'nin arasında kalan bölge olarak tariflenebilir. Semtin topografik yapısını tanımlayan, kıyıda başlayıp yükselen ve tepede Galata Kulesi ile düzlüğe ulaşan eğimli bir yüzeydir.

Bir liman kenti olan Galata, yüzyıllar boyu, ticaret ve barınma işlevlerine ev sahipliği yapmış çok katmanlı bir fiziksel çevredir. Semt, uzun yıllar rıhtımıyla Osmanlı'nın dışa açılan kapısı olmuş, denizcilerin uğrak yeri olma niteliğini taşımıştır. İstanbul'un Fethinden önce bir Ceneviz kolonisi olan ve etrafı daha sonra Osmanlı döneminde yıkılan surlarla çevrili olan bölgeye, Fetih'te Osmanlılara barış içinde teslim edildiği için, geniş ayrıcalıklar tanınmış ve bu durum Osmanlı İmparatorluğu'nun sonuna kadar devam etmiştir (Deleon, 2000).

Osmanlı Devleti'nin yeniden yapılandığı Tanzimat Dönemi'yle birlikte Galata'da belirgin bir dönüşüm başlamıştır. Kent mekânında düzeni egemen kılma isteği gündeme gelmiştir. İstanbul genelinde Tanzimat'la birlikte iktidarın cemaate kendi kent yönetim anlayışını dayattığı söylenebilir. Fakat Galata bu konuda farklı bir tablo sunar. Semtte söz konusu dayatma iktidar eliyle değil, daha çok Levanten ve yabancı cemaatlerin kontrolünde ilerlemiştir. Konsolosluklar ve belediye etrafında örgütlenen cemaatler, kent alanını bildikleri gibi yönetme olanağını bulmuşlardır. Böylece, 19. yüzyılda Galata'daki kentsel mekânın bölgenin ileri gelenleri tarafından biçimlenmiş olduğu söylenebilir.

Yeni semtlerle oluşan nispeten düzenli kent dokusu, ulaşımın da gelişmesiyle kentin diğer bölgeleriyle ilişkisini arttırmıştır (Koçyiğit ve Aslaner, 2003). Galata, limana yakınlığı ve Pera (Beyoğlu) ile doğrudan ilişkisiyle avantajlı konumda yer almaktadır. Yerleşim, geçmişten bu yana, kullanıma bağlı oluşmuş üç katmanlı bir yapı ile karakterize olmuştur: aşağıda, limanla ilişkili olarak, mal alışverişine dayalı bir ticaret bölgesi; ortada, yine limanla ilişkili, para alışverişine dayalı bir ticaret bölgesi ve yukarıda, konut bölgesi (Coşkun ve Yalçın, 2007), (Resim 1).

Resim 1: 19. yüzyılda Galata semti ve limana bakış (Fotoğraf: Müller-Wiener, 2001: 56).

Bölgenin en önemli tarihi eserlerinden biri Galata Kulesi'dir. Çevresinde yer alan sinagoglar; Rum, Ermeni, Süryani ve Gürcü kiliseleri azalan cemaatlerine rağmen günümüzde de işlevlerini sürdürmektedirler. 19. yüzyılın ikinci yarısından 20. yüzyılın başına kadar geçen sürede gerçekleşen yangınlara bağlı olarak Galata'daki ahşap konut dokusu ve sıkışık yol ağı hasar görmüş; fiziksel çevre değişime uğramıştır (Özyurt, 2007). Günümüzde, Kule ve çevresinde yoğunlaşan doku, büyük ölçüde 20. yüzyıl başlarına tarihlenen kâgir apartmanlardan oluşmaktadır (Öncel, 2010).

Galata'nın çoğu Levanten olan sakinleri 1950'lerin politik eğilimleri sonucunda semti terk etmeye başladılar. Bu terk edişte kentin Rum azınlığı için 6-7 Eylül 1955 olaylarının, Musevi azınlık içinse İsrail devletinin kuruluşunun etkileri yadsınamaz. Gayrimüslimlere ait konutlar, sahiplerinin Galata'yı terk etmesi ile Anadolu'dan göçle gelen düşük gelirli Müslüman nüfus tarafından kullanılmaya başlanmıştır. 1970'li yıllarda, geride kalan yaşlı Levantenlerin ölümleriyle birlikte, birçok yapı ya sahipleri bilinmediğinden ya da ortada çok sayıda hissedar bulunduğundan sahihsiz kalmış ve yasadışı yollarla işgal edilerek el değiştirmiştir

(İnci, 2003). Bu etkenlerin yanı sıra, kent merkezinin Beşiktaş, Mecidiyeköy yönüne doğru yayılmasıyla Beyoğlu ve çevresindeki mahallelerin önemi giderek azalmış (Uzun, 2006) ve bu süreçte yerleşmenin sosyal yapısı farklılaşmıştır.

Konutların alt katlarına yerleşen ve özgün kullanımına yabancı küçük imalathaneler ve depolar bu değişimi olumsuz yönde etkilemişlerdir. Çoğunlukla elektrik ve aydınlatma malzemeleri satıcıları ve tamircilerin yerleşik olduğu 1980'lerde kira değerleri düşmüş ve bu durum sanatçıların bölgeye yerleşip atölye tutmalarına vesile olmuştur. Bir dizi sanatçı, mevcut konutları satın alıp restore ederek buraya yerleşmişlerdir. Bugün dokuz mahallesi ile Beyoğlu'na bağlı bir semt olan Galata'nın mimari kimliğini oluşturan 19. yüzyıl sonu-20. yüzyıl başı, yüksek tavanlı kâgir apartmanlar, tasarım odaklı işlerle uğraşanlar tarafından satın alınarak veya kiralanarak yeniden değerlendirilmeye başlanmıştır.

David Ley'in (1994) *ilk etap soylulaştırıcı*⁴ olarak tanımladığı bu sanatçı grubu bakımsız kalıp adeta bir çöküntü bölgesine dönüşen Galata semtini sahiplenmiştir. Bu grup, daha sonraları işleri dolayısıyla İstanbul'da bulunan, dolayısıyla kentte sürekli değil geçici ikamet eden bazı yabancılar, yazarlar, gazeteciler, mimarlar, akademisyenler ve reklâmcularla birlikte, bu ilk öncü gruba dâhil olmuşlardır. Bölgenin ekonomik değeri ve kentsel yaşam kalitesi yeniden artmıştır. Konut olarak kullanılan mevcut apartman daireleri, sanatçı atölyesi ve ofis olarak değerlendirilmeye başlanmıştır. Zaman içerisinde, Serdar-ı Ekrem Caddesi'nde çokça örneğine rastlandığı gibi apartmanların sokağa açılan giriş katlarında bulunan dükkânlar, sanat galerileri, tasarım ürünleri pazarlayan mağazalar ve atölyelere dönüşmüşlerdir. Yayalara ait bu ortak tüketim alanları Tünel'den Galata'ya doğru yayılmıştır. Galata, günümüz İstanbul'unun kültürel aksını oluşturan ve 1990 yılında yayalaştırılan İstiklal Caddesi'ne yakın konumuyla buradaki hareketliliğin bir nevi devamı olarak algılanmaktadır.

⁴ Soylulaştırma konusunda araştırmaları olan coğrafyacı David Ley'e (1994) göre, "kültürel yeni sınıf" sanat ve uygulamalı sanatlar, medya, eğitim alanında çalışan profesyonelleri ve sosyal hizmetli olarak adlandırdığı sosyal içerikli, kar amacı gütmeyen, kamu alanında çalışanları kapsamaktadır. Soylulaştırma sözlüğünde bu kesim genelde merkezde yer alan mahallelerin burjuvalaşmasının önünü açan/ burjuvalaşmalarını hazırlayan "ilk etap soylulaştırıcı" olarak tanımlanmaktadır.

Yücel (2009: 199-200), bölgede yaşanan “mutenalaşma” sürecini yurtdışındaki benzer süreçlerle karşılaştırırken bir yandan da Türkiye’ye has farklılıklara dikkat çeker. İstanbul’da Pera ve Galata özelinde politik, ekonomik ve demografik dinamikler sonucu yaşanan mutenalaştırma sürecinin Londra’da 1960’lı yıllarda yaşanan, orta sınıfın işçi mahallelerini mutenalaştırması sürecinden ya da New York’ta SoHo loftlarının sanatçı mekânlarına dönüştürülmesiyle yaşanan mutenalaştırmadan farklı olduğunu söyler. Buna ilaveten, Yücel, Galata’da öncelikle orta sınıf gayrimüslim ve Levanten mahallelerinin boşaltılarak oluşan boşluklara iç göç ve plansız küçük imalat ve ticaret dinamikleri doğrultusunda yeni sakinler yerleştirildiğini, günümüzde ise bu sürecin tersine çalışmaya başladığını belirtir. Orta sınıfın yaşadığı mahalleler önce alt ve alt orta sınıf kesimlerin yaşadığı yerler haline gelmiş, günümüzde ise yeniden, farklı bir orta sınıf tarafından kullanılan yaşam çevrelerine dönüşme yoluna girmiştir. Bu süreç, aslında Galata’da mevcut olan kültürel kümelemenin sıra dışılığını da özetlemektedir.

İslam (2006), 1990’ların sonunda başlayan Galata’daki “konutsal soylulaştırma”yı İstanbul’daki soylulaştırma süreçlerinin “ikinci dalga”sına örnek gösterir. 2000’lerin başında bu süreci besleyen tüm hareketliliğe karşın, Galata’daki soylulaştırma sürecinin yavaş ilerlediği söylenebilir. Sürece yönelik müdahaleler bireysel, birbirinden kopuk ve mevcut konut stoğuna oranla sayıca azdır (İslam ve Enlil, 2006). İslam (2006), ayrıca Galata’daki konutların zemin katlarında faaliyet gösteren çok sayıdaki imalat atölyesinin kirlilik, pis koku ve endüstriyel gaz kullanımından doğan riskler yarattıklarını ve bu durumun konut yaşamını zedeleyici bir etkisi olduğunu vurgular (*Resim 2*).

Resim 2: Galipdede Caddesi'nde turistlere yönelik hediyelik eşya satıcıları, 2011 (Fotoğraf: Coşkun, 2011).

Günümüzde, Galata'da özellikle moda tasarımı (butikler), müzik, reklâmçılık (ajanslar), web tasarımı gibi sektörlerin yoğunlaştıkları görülmektedir. Moda sektörünün kendine yer olarak seçtiği bölgelerde dönüşümü tetikleyici rol oynadığı tespit edilmiştir (Kozaman, 2011). Markalaşan modaclar zaman içinde yabancı yatırımcıları bu merkezlere çekebilirler. Gelişen eğilimlere bağlı olarak mekân organizasyonu değişime uğrar. Nitekim moda tasarımcısı Bahar Korçan, Galata'yı mağazasını açmak için uygun bir yer olarak tanımlarken, mimarlar, antikacılar, galerici ressamlar, tasarımcılar olarak isimlendirdiği, semtte zaten var olan yaratıcı insanların zaman içinde daha da fazla burada yer edinmeye başladıklarından bahseder (Kozaman, 2011).

İstanbul'un yerel yönetiminin, Galata'daki kültürel kümelenmeye dolaylı olarak destek vermekte olduğu söylenebilir. Her yıl düzenli olarak organize edilen festivaller ve şenlikler bölgeye ilgiyi sıcak tutan ve arttıran etkinliklerdir. Yedincisi 2010'da gerçekleşen Galata Moda Festivali, son iki yıldır Taksim Gezi Parkı'na taşınan Galata Sahaf Festivali ve Ga-

lata Tasarım Festivali, Beyoğlu Belediyesi'nin desteklediği girişimler arasındadır. Galata'daki bu etkinlikler sırasında, mekân olarak yıkılan binalardan geriye kalan boş alanlar veya Kuledibi Meydanı ve çevresi kullanılmaktadır (Resim 3).

Resim 3: Galata'da etkinlik afişleri (Fotoğraf: Coşkun, 2011).

Galata'da yerel otoritenin güçlü ve görünür varlığının yanı sıra, kentin fragmente olmasına karşı duran sivil toplum örgütleri, bağımsız kuruluşlar, sanatçı inisiyatifleri, aktivistler ve herhangi bir sanat galerisi veya müzeye bağımlı olmadan işler yapan sanatçıların da mekânları bulunmaktadır. Öyle ki, Galata'da günümüzde üretilen sanatsal faaliyetlerin nerede başlayıp bittiği belirsizleşmiştir.

Oda Projesi bu alanda 1997 yılında kurulan bir sanatçı kolektifidir. Ancak Galata'da bir sokakta, "komşu"larıyla beraber farklı mekân kul-

lanımlarına dair yeni fikirler geliştiren Oda Projesi"⁵ mekânla ve yerleşik insanlarla ilişki kurma temel amacına rağmen mutenalaştırma sürecinin hem parçası olmuş, hem de kendi yerinden edilmiştir (Açıkkol, 2009: 200). Proje Birlikte'nin gerçekleştirdiği "Organsız, biçimsiz, mekânsız, nesnesiz" sergisi sanat etkinliklerine başka bir örnek olarak verilebilir. Söz konusu sanatçı birlikteliği eserlerini sergilemek için özellikle kamusal alanı tercih etmektedir (Çetinkaya, 2011).

Galata, aynı zamanda anıtsal ve sivil mimarlık mirasıyla İstanbul'un turistler tarafından tanınan ve sık ziyaret edilen yüzüdür. İstanbul, 2010 yılında Avrupa Kültür Başkenti olarak seçildiğinde, Galata'da pek çok mekân Avrupa Kültür Başkenti etkinlikleri için kullanılmıştır.⁶ Semtin ekonomik değer artışının bölgedeki turizm faaliyetlerine olduğu kadar, sanatsal etkinliklere de bağlı olduğu söylenebilir. Küme yapısına benzeyen çok sayıda küçük ve orta ölçekli işletme, yapılı çevrenin tarihi değerine saygı gösterirken bu değerleri yaşatabilecek çeşitlenmeyi de sağlarlar. Ekonomik yapı ile kültürel küme arasındaki bağ, kümenin mekânsal karşılığını oluşturur.

Semtin kültürel kümeler yaratmadaki doğal başarısından bahsederken Florida'nın (2011: 80-81)kültürel kümelerin oluşumunda 'hoşgörü faktörü'nün önemine yaptığı vurgu bir kez daha hatırlanmalıdır. Florida'ya göre, "gerçek anlamda başarılı toplumlar açık ve kapsayıcı olma zahmetine girenler ve insanların yaratıcı yeteneklerini harekete geçirmesi en olası olan yerlerde farklılıkları tolere etmekle yetinmeyip proaktif bir şekilde kapsayıcı olanlardır". Bugün birbirinden farklı fikir

⁵ Özge Açıkkol, Güneş Savaş ve Seçil Yersel tarafından kurulan Oda Projesi'nin "İstanbul'dan, Galata'da bir mahallenin coğrafyasından, dokusundan ve yaşayanlarından etkilenecek ve onlarla etkileşime geçerek, [...] hareketlenen bir oluşum ve sanatçı kolektifi olduğu söylenebilir. 1997 yılında tanışan Özge, Güneş ve Seçil, Galata'da Şahkulu Sokak'ta bir ev kiralarlar. Artan fiyatlar, tarihi bir semt olarak değer kazanan Galata'da yaşama koşullarının değişmesi ile ekip yerinden edilince, mahalleli onlara aynı sokakta boş bir daire gösterir, kiralanan yerde üç oda, bir mutfak, bir tuvalet vardır, toplam 45m². 2000 Ocak ayında kendilerine Oda Projesi diyen grup, 3 odanın orta odasını herkese açarlar; bu herkes, mahalleli, dostlar, sanatçılar, farklı disiplinlerden insanlar; mekân ve kullanımları, gücü ve potansiyelleri üzerine düşünmek isteyenlerdir" (Savaş, 2010).

⁶ Bu etkinlik mekânlarından bazıları: GalataPerform, Galata Mevlevihanesi, Alan-İstanbul, Barınyurt (Musevi Kimsesizler/Yaşlılar Yurdu), Bahar Korçan Butik, Giyçek Fotoğraf Stüdyosu, Galata Çayhanesi ve Galata Saatçisi'dir.

ve girdileri kendine çeken Galata'da kentsel mekânın ekonomik önemi de bu yolla artmaktadır.

Resim 4-5: Galata ve çevresindeki sanat etkinliklerini tanıtan broşür örnekleri ve Görünürlük Projesi'nin tanıtıldığı broşür kapakları.

Semtte bulunan tasarımcı ve görsel sanatlarla uğraşan kitlenin birbirleriyle etkileşime girmeleri ve diğerleri tarafından tanınır hale gelmelerine önyak olan diğer bir proje Büyük Hendek Caddesi'nde yerleşik olan GalataPerform⁷ isimli sanat kuruluşu tarafından düzenlenen ve 2010'da altıncısı yapılan "Görünürlük Projesi"dir⁸ (Resim 4-5). Projenin 2006 yılı tanıtım broşüründen alınan manifestosuna bakılırsa düzenleyicilerin etkinliği ele alış yaklaşımları görülmektedir. Proje, sanatçıların yanı sıra bölgedeki esnaf, turist, öğrenci ve üreticilerin de katılımıyla gerçekleştirerek onlara görünürlük alanı sağlamayı hedeflemektedir. Özsoy Gülan (2011), kendisiyle yapılan söyleşide, Galata'da sanatçıları besleyen pozitif bir enerjinin varlığından bahseder. Ofis ve prova alanı olarak seçtikleri tarihi apartman dairesinde oyunlarını sergileyen Özsoy Gülan, semtte sekiz yıllık sürede deneyimlediği değişimi olumlu yönde değerlendirir.

⁷ GalataPerform 2003 yılında Yeşim Özsoy tarafından, çağdaş gösteri sanatları için alternatif ve bağımsız bir alan yaratma hedefiyle kurulmuş bir mekandır.

www.galataperform.com/en/index.asp

⁸ "...Görünürlük Projesi, çağdaş gösteri sanatlarına açılan bir kapı olarak tasarladığımız GalataPerform'un kendi çığılığıydı. Bu anlamda batıda çokça görülen "open studio" – "açık atölye" kavramının ayrımsız tüm bölge sanatçılara uygulandığı ve komşuluk ilişkileriyle birleştiği bir kent-mekân projesiydi. (...) Elektrik dükkânından restoranına, fotoğrafcısından bökçisine, dans atölyesinden bölgede yaşayan tiyatroculara kadar ulaşabildiğimiz ve bize ulaşmak isteyen herkesin katılımıyla gerçekleşen proje...(....) bizi sanatın ve sanatçının "görünürlüğü üzerinde düşünmeye itiyor." Yeşim Özsoy Gülan ve Deniz Aygün, Ağustos 2006.

2000’li yıllarda, sanatçı atölyeleri ve tasarımcı dükkânlarının yanında semtin kullanılmayan mevcut yapıları da yatırımcıların ilgi odağı haline gelmiştir. İslam (2009: 277) bu süreci, “apartman/bina ölçeğinde soylulaşma” ifadesiyle tanımlamaktadır. Yatırımcı şirketler, Galata bölgesi başta olmak üzere Beyoğlu’nda soylulaşma sürecinin kendi seyrinde devam ettiği bölgelerden sistematik bir şekilde bina satın almışlar; bu binaların dairelerini üst orta ve üst sınıfların yaşam tarzlarına uygun bir şekilde yenileyerek pazarlamışlardır. Bu yeni girişimle birlikte, daha önce bağımsız bireyler veya küçük yatırımcılar öncülüğünde daire daire dönüşmekte olan semt, bina bina dönüşmeye başlamış ve soylulaşma süreci bu noktada yeni bir ivme kazanmıştır. Büyük yatırım şirketlerinin müdahalelerine ilk örnek olarak Kamando Apartmanı’nı (yapım tarihi: 1861-68, rezidansa dönüştürülme tarihi: 2006) gösterilmektedir (Kıyak İngin, 2011: 218). NOA A.Ş. tarafından Lüleci Hendek Cad. ve Tatar Beyi Sokağı’nda onarılarak yeniden işlevlendirilen iki tarihi yapı ve Ali Hoca Aralığı’ndaki renovasyon uygulaması bina ölçeğinde soylulaştırılan yapılara örnek olarak verilebilir. Galataport projesi süreci ile birlikte, Galata’nın turizm potansiyelini ve rant değerini artıran bu girişimler, semtte kısa süreli konaklamak isteyenlere mobilyalı apartman daireleri seçeneğini sunmaktadırlar. İşletmeciler, söz konusu yapıları aynı zamanda sanatçıların kullanımına açarak buldukları ‘yere duyarlılık’ göstermeye çalıştıklarını iddia etmektedirler. Öte yandan, İstanbul’un kapalı sitelerinde olduğu gibi, yüksek duvarlı bahçelerin arkasında yer alan apartmanlarda yaşamayı tercih eden diğer grubun semt sakinleriyle gireceği ilişki şüphesiz daha zayıf kalacaktır (*Resim 6-7*).

Resim 6-7: Ali Hoca Aralığı'nda yer alan "NOA-Ali Hoca 6 Apartmanı" ve yenilenmiş bir apartman bloğundan görünüşler (Fotoğraf: www.noa.com.tr ve Coşkun, 2011).

Galata'da yapı ölçeğinde yaşanan 'yersizleşme', tek merkezden üretilen, katılımcı olmayan, fiziksel ve sosyal açıdan olumsuz sonuçlar doğuracak 'yenileme projeleri' ile artma riski taşımaktadır. 05.07.2005 tarihinde yürürlüğe giren 5366 sayılı 'Yıpranan Tarihi ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkında Kanun' çerçevesinde, Beyoğlu'nda 'Yenileme alanı' ilan edilen Tarlabası semti, Cezayir Çıkması (Fransız Sokağı), Tophane Bölgesi, Belediye Binası ve çevresi ile Bedrettin Mahallesi'ndeki bazı bölgeler ve Galata Kulesi çevresi için geliştirilen tartışmalı projeler bulunmaktadır. TOKİ ve yerel yönetimler işbirliğinde uygulanacak olan bu kentsel yenileme projeleri temelde mevcut

sakinlerin yer değiştirmelerini hedeflemektedir. Kültür varlıklarının korunması konusunda çalışan uluslararası örgüt Uluslararası Anıtlar ve Siteler Konseyi Türkiye Milli Komitesi, Şubat 2011 tarihinde Kültür ve Turizm Bakanı'na yazdıkları bir mektupla 5366 sayılı yasayı, İstanbul'un tarihi bölgeleri ve yapılarının korunması karşısında tehdit olarak gördüklerini belirtmiştir. Mektupta özellikle, 1993 yılında kentsel sit olarak tescil edilerek koruma altına alınan ve Koruma Amaçlı İmar Planı, 2010 yılında tamamlanmış olan Galata ve Beyoğlu bölgesinin 'yenileme alanı' olarak ilan edilmesiyle geliştirilen yenileme projelerine komitenin tepkileri yer almaktadır (Akın, 2011). Beyoğlu Koruma Amaçlı İmar Planı 1993 yılında kentsel sit alanı olarak tescillenen Galata ve Beyoğlu bölgesinin düzenlenmesiyle ilgili olarak, tescilden 17 yıl sonra, 2010 yılında tamamlanarak Büyükşehir Belediye Başkanlığı'nca onaylanan imar planı onaylanmasının ardından 13 Ocak 2011 tarihinde Beyoğlu Belediyesi'nde askıya çıkmıştır. Konuyla ilgili meslek odaları ve semt dernekleri tarafından açılan davalar halen sonuçlanmamıştır.

Değerlendirme

21. yüzyılın küreselleşen dünyasında ön plana çıkmaya çalışan metropoller arasında bir rekabet bulunmaktadır. İstanbul, kültürü ve köklü geçmişi ile bu rekabete dâhil olmaya adaydır (Şeni, 2011). Bu bağlamda, Galata'da gözlemlenen kentsel değişimin küreselleşme boyutundan gelen bir dinamiği vardır. Semt, günümüzde yerel yönetimler tarafından İstanbul'un tarihi bölgeleri için yürütülen "kentsel pazarlama"nın [*urban marketing*] önemli bir parçasıdır. Devlet eksenli dönüşüm politikalarıyla kentin mevcut kültürel kümeleri, kültürel mirası ve turizm potansiyeli bu amaca yönelik değerlendirilmeye çalışılmaktadır.

► Kültürel kümeler:

Dünyada rekabet halinde olan pek çok bölge, kent ya da semt, farklı oluşumları bir araya getirerek kümeler oluşturmaya çalışmaktadır. Tam da bu nedenle, kültürel küme, yaratıcı sektör gibi kavramların içleri adeta boşalmaktadır. Araçsallaştırıldıkları takdirde kümelerin ekonomik avantajları artsa da sosyokültürel avantajları azalmaktadır.

Bugün İstanbul'da kültürel kümelenmenin mekânı düşünüldüğünde Galata ilk akla gelen semttir. Galata örneğine bakıldığında kümelerin

oluşumundaki kendiliğindenliğin bir avantaj olduğu söylenebilir. Bölge, merkezi otoritenin kısa sürede gerçekleştireceği müdahaleye gerek duymadan, kültüre dayalı ve tabandan gelen bir küme sistemine doğru evrilmiştir. Ancak, hızlı değişim ve yenileme projelerinin baskısının sosyal açıdan bir süreksizlik yaratma riski vardır. Bu nedenle, mevcut sivil girişimlerin, sermaye sahiplerinin ve yerel yönetimin eşgüdüm içinde çalışmaları; izleme ve değerlendirme süreçlerini birbirleriyle paylaşmaları son derece önemlidir.

► Kültürel Miras:

Galata'da korunması gerekli bir yapı stoğu bulunmaktadır. Semtte bugüne kadar devlet eliyle yürütülen koruma ve onarım uygulamaları daha çok sokak sıhhileştirme/canlandırma (revitalizasyon) ve cephe yenileme ölçeğinde ilerlemiştir. Yapıların altyapı sorunlarına çözüm bulunarak iç mekân özellikleriyle birlikte korunmaları önemlidir. Galata'nın "kamusal kültür üretim mekânı" olarak devam edebilmesi için, semte özgü bir projenin geliştirilmesi ve öncelikle semt sakinlerin yerlerinden edilmeden yaşam koşullarının iyileştirilmesi gereklidir. Semt sakinlerinin yaşam alanlarının sürekliliği, uzun vadede burada bulunan mevcut kümenin sürdürülebilirliğine de katkıda bulunacaktır.

► Turizm:

Galata Kulesi, yabancı turistlerin kenti algılamak için çıktıkları bir çekim noktasıdır. Dolayısıyla çevresi zaman içinde gelişmiş, burada çok sayıda restoran, kafe ve dükkân açılmıştır. Semtte, turizme dayalı bir ekonomik değer oluşmakta; Galata tek başına bir turizm rotası olmaktadır. Günümüzde, Galata'nın İstanbullular için küçük ölçekli yerel turizm acenteleri tarafından hazırlanmış, İstanbul'un tarihi bina ve meydanlarının tanıtıldığı gününbirlik turlara dâhil edildiği görülmektedir. Binan (1994), yerel halk tarafından Galata'ya duyulan turistik ilgiyi küreselleşmenin bir toplumsal değişim paradigması olarak modernleşmenin yerini alması gerçeğiyle açıklar. İstanbullu üst ve orta sınıflar, 40 yıllık süreçte, tanıdıkları kenti, küresel tüketim kültürünün merceğinden yeniden keşfederek şehrin tarihi mahallelerini turist bakış açısıyla algılayıp değerlendirmeye başlamışlardır. Öte yandan, bölgede gerçekleşmekte olan turizme 'aşırı odaklı' tarihi çevre korumanın bazı sakıncaları olabi-

lır. Tarihi çevrenin içinde bulunduğu toplumun değil, gelen turistin faydalanacağı bir yer veya sermaye olduğu düşüncesinin yavaş yavaş toplumun bilinçaltına yerleştirilmesi bu sakıncalardan biridir. Turizm yatırımlarının kısa sürede kâra dönüşme potansiyeli, kültür varlıklarına yapılacak müdahaleler için de motive edici bir unsurdur. Bununla beraber, turizmin yaratacağı yoğun baskı kültürel değerlere zarar verebilir (Madran ve Özgönül, 2005). Galata’da, günümüzde yerel yönetimlerce yapılmakta olan yatırımlar büyük oranda turizm endüstrisini hedeflemektedir. Bu, zayıf ve dengesiz bir gelişme riskini de beraberinde taşımaktadır. Esen (2009: 310), İstanbul’daki turizm sorununun turizmin artışına yönelik yeni tanıtım projeleri veya yatırım alanları ile özelleşmiş mekân kurguları üretmekle değil, turizmin ayrılmış bir alan olarak algılanmasının ortadan kaldırılması ve gündelik hayatın içinde eritilmesiyle çözülebileceğini ifade eder. Dolayısıyla, Galata için turizm tek seçenek olarak görülmemelidir.

Sonuç olarak, Galata özelinde kültürel miras, kültürel kümeler ve turizm birbirlerini tetikleyen, besleyen ve yakın ilişki içinde olan üç bileşendir. Bu üç bileşene ev sahipliği yapan semtle ilgili, tıpkı buradaki sanatçı ortamı benzeri çok disiplinli bir çalışmanın ürünü olan; kültürel kümeleri ve turizmi -yeteri kadar- teşvik eden yaratıcı projeler üretilmelidir. Jacobs’un (2011) deyişiyle, “yeni fikirler için eski binalar gerekmektedir”. Galata, bu anlamda zengin imkânlar sunmaktadır.

KAYNAKÇA

- Açikkol, Ö. (2009). Mutenalaşma (II). P. Derviş, B. Tanju ve U. Tanyeli (Der.), *İstanbullaşmak: Olgular, Sorunlar, Metaforlar* içinde (ss. 200-202). İstanbul: Garanti Galeri.
- Akın, N. (2011, 19 Şubat). T.C. Kültür ve Turizm Bakanı Sayın Ertuğrul Günay’a Açık Mektup, <http://www.icomos.org.tr/haber.php?no=56>.
- Aksoy, A. ve Enlil, Z. (2011 Mayıs). Giriş. Z. Enlil ve Y. Evren (Der.), *Yaratıcı İstanbul, Yaratıcı Sektörler ve Kent, İstanbul Kültür Mirası ve Kültür Ekonomisi Envanteri 2010, İstanbul 2010 Avrupa Kültür Başkenti*, (ss. 17-18). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi.
- Altay, C. (2009). Kültürel dönüşüm, sanat ve müzecilik alanına yapılan kapitalist yatırımların kentsel sonuçları. P. Derviş, B. Tanju ve U. Tanyeli (Der.), *İstanbullaşmak: Olgular, Sorunlar, Metaforlar* içinde (ss. 181-183). İstanbul: Garanti Galeri.

- Ambrosino, C. (2008). Du quartier d'artistes au cluster culturel, perspective londonienne. *Actes du colloque, Arts et Territoires: Vers une Nouvelle Economie Culturelle?*, dans le cadre du 76e congrès de l'ACFAS, 6 et 7 mai 2008, Québec: Institut National de la Recherche Scientifique.
- Binan, C. (1994). *Türkiye'de Koruma Konusundaki Temel Çelişkiler ve Toplumsal Yansımaları Üzerine Saptamaları*, Ulusal Koruma Planlaması Semineri II'de sunulan bildiri, ICOMOS Türkiye Milli Komitesi, YTÜ, İstanbul: YTÜ Mimarlık Fakültesi, 29-30 Eylül 1993.
- Cooke, P. ve Lazzeretti, L. (Der.) (2008) *Creative Cities, Cultural Clusters and Local Economic Development*. Cheltenham: Edward Elgar Publishing,
- Coşkun, N. ve Yalçın, B. S. (24-28 Haziran 2007). "Gentrification in a Globalising World, case study: Istanbul", *ENHR 2007 International Conference 'Sustainable Urban Areas'*, Rotterdam-Hollanda.
- Çetinkaya, N. (2011). Kentsel Hareketler ve Sanatın Müdahale Gücü, Çarşamba seminerleri'nde sunulan konferans, MSGSÜ Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü. <http://carsambaseminerleri.wordpress.com/>
- Deleon, J. (2000). *Boğaziçi Gezi Rehberi*, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Enlil, Z. ve Evren, Y. (2011). İstanbul İçin Yaratıcı Kent Söylemini Tartışmak. Z. Enlil ve Y. Evren (Der.), *Yaratıcı İstanbul, Yaratıcı Sektörler ve Kent, İstanbul Kültür Mirası ve Kültür Ekonomisi Envanteri 2010, İstanbul 2010 Avrupa Kültür Başkenti* içinde (ss. 17-18). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi.
- Florida, R. (2011). *Yaratıcı Sınıf Adres Değiştiriyor, Yetenek İçin Küresel Rekabet*. İstanbul: Mediacat.
- Florida, R. (2005). *Cities and the Creative Class*. New York: Routledge.
- Florida, R. (2004). *The Rise of the Creative Class and how it is transforming leisure, community and everyday life*. New York: Basic Books.
- Geniş, Ş. (2011), Küreselleşme, Kent ve Kültür. *İdealkent, Kent Araştırmaları Dergisi*, 3, 48-61.
- Harvey, D. (1989). From Managerialism to Entrepreneurialism: The Transformation of Urban Governance. *Geografiska Annaler, Series B, Human Geography*, 71 (1), 3-17.
- Haughney, C. (2011, 3 Ocak). SoHo'da Çatı Katları Sanatçıların Tekelinde. *Sabah Gazetesi*, http://www.sabah.com.tr/NewYorkTimes/2011/01/03/sohoda_cati_katlari_sanatcilarin_tekelinde,
- İnci, A. (2003). *Müzik Endüstrisinde Kültür Aracılarının Rolü ve Asmalımescit Semtinin Mekânsal Dönüşümü*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Mimar Sinan Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- İslam, T. (2009). Soylulaşma. P. Derviş, B. Tanju ve U. Tanyeli (Der.), *İstanbullaşmak: Olgular, Sorunlar, Metaforlar* içinde (ss. 276-277). İstanbul: Garanti Galeri.
- İslam, T. (2006). Merkez Dışında: İstanbul'da Soylulaştırma. D. Behar ve T. İslam (Der.), *İstanbul'da Soylulaştırma: Eski Kentin Yeni Sahipleri* içinde, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi, 43-58.

- İslam, T. ve Enlil, Z. M. (2006). Evaluating The Impact Of Gentrification On Renter Local Residents: The Dynamics Of Displacement in Galata. *Istanbul 42nd IsoCarP Kongresi*'nde sunulan bildiri. İstanbul. http://www.isocarp.net/Data/case_studies/900.pdf.
- Jacobs, J. (2011). *Büyük Amerikan Şehirlerinin Ölümü ve Yaşamı*. Çeviren: B. Doğan, İstanbul: Metis Yayınları.
- Johnson, S. (2001). *Emergence: The Connected Lives of Ants, Brains, Cities, and Software*. New York: Touchstone.
- Keyder, Ç. (1996). *Ulusal Kalkınmacılığın İflası* (2. Baskı). İstanbul: Metis Yayınları.
- Kıyak İngin, A. (2011). Made in Şişhane. P. Derviş (Der.) *İstanbul, Küçük Üretim ve Tasarım Üzerine*. İstanbul: Salt Yayınları.
- Koçyiğit, G. ve Aslaner, F. (2003). Tarihi Kent Merkezlerinde Dönüşümü Yönlendiren Ögeler: Galata Örneği. *Uluslararası 14. Kentsel Tasarım ve Uygulamalar Sempozyumu*'nda sunulan bildiri, Mimar Sinan Üniversitesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, İstanbul, Mayıs 2003.
- Kozaman, S. S. (2011). 2010, İstanbul'da Moda Sektörü: Üretimden Tasarıma, (Moda ve Galata). Z. Enlil ve Y. Evren (Der.) *Yaratıcı İstanbul, Yaratıcı Sektörler ve Kent, İstanbul Kültür Mirası ve Kültür Ekonomisi Envanteri 2010*, içinde (ss. 87-110). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Ley, D. (1994). Gentrification and the politics of the new middle class. *Environment and Planning D: Society and Space*, 12, 53–74.
- Madran, E. ve Özgönül, N. (2005). *Kültürel ve Doğal Değerlerin Korunması*, Ankara: TMMOB Mimarlar Odası Yayını.
- Müller-Wiener, W. (2001). *İstanbul'un Tarihsel Topografyası: 17. Yüzyıl Başlarına Kadar Byzantion-Konstantinopolis-İstanbul*. Çeviren: Ü. Sayın, İstanbul: YKY.
- Öktem, B. (2006). Neoliberal Küreselleşmenin Kentlerde İnşası: AKP'nin Küresel Kent Söylemi ve İstanbul'un Kentsel Dönüşüm Projeler. *Planlama Dergisi*, 2006/2, 53-63.
- Öncel, A. D. (2010). *Apartment, Galata'da Yeni Bir Konut Tipi*. İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Öniş, Z. (1998) *State and Market: Political Economy of Turkey in Comparative Perspective*. İstanbul: Boğaziçi University Press.
- Özsoy Gülan, Y. ile kişisel görüşme (Coşkun, B. S.). GalataPerform, İstanbul, 11.7.2011.
- Özyurt, E. D. (2007). *19. yüzyılın ikinci yarısı ve 20. yüzyıl başındaki yangınlar sonrası Galata'da kentsel dokunun değişimi ve korunmuşluk durumunun incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü. İstanbul.
- Peck, J. (2008). *The cult of urban creativity*. <http://www.pflasterstrand.net/blog/kultur/the-cult-of-urban-creativity>
- Peck, J. (2005). Struggling with the Creative Class. *International Journal of Urban and Regional Research*, 29 (4), 740-770.
- Power, D. ve Scott, A. J. (2004). *Cultural Industries and the Production of Culture*. New York: Routledge.

- Savaş, G. (2010). Boğaziçi'nde "Çağdaş Sanat" Röportaj Dizisi, Lisya Fins. *Contemporary Art @ Bosphorus Interview Project*. <http://istanbulmuseum.org/artists/gunes%20savas.html>
- Smith, N. (2011). *Cities after Neoliberalism*. http://neil-smith.net/wp-content/uploads/2011/06/Neil.Smith_AfterNeoliberalism.pdf
- Şengül, T. (2009). *Kentsel Çelişki ve Siyaset, Kapitalist Kentleşme Süreçlerinin Eleştirisi*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Şeni, N. (2011). "Süleymaniye Mahallesi: hayali bir yaşam biçiminin pastışı", *Oryantalizmin Panzehiri*'nde sunulan yayınlanmamış bildiri, Dame de Sion Lisesi, İstanbul, 23 Şubat.
- Uzun, N. (2006). Kentsel Dönüşümde Yeni bir Kavram: Seçkinleştirme. A. Eraydın (Der.), *Değişen Mekân, Mekânsal Süreçlere İlişkin Tartışma ve Araştırmalara Toplu Bakış: 1923–2003* içinde (ss. 340-360). Ankara: Dost Kitabevi.
- Yücel, C. (2009). Mutenalaşma (I). P. Derviş, B. Tanju ve U. Tanyeli (Der.), *İstanbullaşmak: Olgular, Sorunlar, Metaforlar* içinde (ss. 199-200). İstanbul: Garanti Galeri.

Dr. Arbil Ötkünç: 2002 yılında Mimar Sinan Üniversitesi, Mimarlık Bölümü'nden mezun oldu. 2004 yılında Ecole d'Architecture et de Paysage de Bordeaux, *Patrimoine Bâti et Risques Naturels Majeurs* Yüksek Lisans Programını tamamladı. 2005 yılında MSGSÜ, FBE, Bina Bilgisi Yüksek Lisans Programı'nda, *Transit Olarak Kullanılan Mekânlar, Modern Mimaride Yersizleşen Mekânların Değerlendirilmesi* başlıklı tezi ile yüksek mimar unvanını aldı. 2010 yılında, Grenoble Üniversitesi'nde (*Re*)*construire le lieu, A propos de l'architecture de Rafael Moneo et Jacques Herzog & Pierre de Meuron* başlıklı tezi ile doktor unvanı aldı. 2003 yılından beri Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Mimarlık Bölümü, Bina Bilgisi Bilim Dalı'nda Araştırma Görevlisi olarak çalışmaktadır.

İletişim: arbil@msgsu.edu.tr

Dr. Burcu Selcen Coşkun: 2000 yılında Mimar Sinan Üniversitesi, Mimarlık Bölümü'nden mezun oldu. Ardından 2003 yılında, Yıldız Teknik Üniversitesi, FBE, Restorasyon Yüksek Lisans Programı'nda, *Beyoğlu Ahududu Sokağı ve Sokakta Yer Alan 31 No'lu Arapoğlu Evi'nin Korunması İçin Öneriler* başlıklı yüksek lisans tezi ile yüksek mimar unvanını aldı. 2012 yılında MSGSÜ, FBE, Restorasyon Anabilim Dalı'nda, *İstanbul'daki Anıtsal Yapıların Cumhuriyet Döneminde Koruma ve Onarım Süreçleri Üzerine Bir Araştırma* başlıklı tezi ile doktor unvanı aldı. 2005 yılından beri Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Mimarlık Bölümü, Restorasyon Anabilim Dalı'nda Araştırma Görevlisi olarak çalışmaktadır.

İletişim: syalcin@msgsu.edu.tr